

"Mamma, minä viskaan salaisuuden sinun korvaan" – kaksikielisten lasten vanhempien iloista ja huolista

Anu Sajavaara

Suomi ei ole enää yksikielinen maa. Jos yhteiskunta edistäisi nykyistä aktiivisemmin kaksi- ja monikielisyyttä, myös kansallinen kielivaranto laajenisi ja monipuolistuisi. Kaksikielisyyden tukeminen on tällä hetkellä vain vanhempien vastuulla.

Vanhemmat puhuvat eri kieltä, mutta jakavat rakkauden kieleen

Perheemme elää kaksikielistä arkea. Minä olen kasvanut suomenkielisessä perheessä, mies ruotsinkielisessä. Miehen vanhemmat päättivät kuitenkin 1960- ja 70-luvuilla tuon ajan puolikielisyyspelottelusta huolimatta lähettää perheen kolme poikaa suomenkielisiin kouluihin. Tästä johtuen heillä on ollut käytössään koko elämän ajan tasavertaisesti sekä ruotsi että suomi.

Mies kokee olevansa kaksi- tai kolmikielinen, mutta katsoo, että nykyisin hänen suomen kielensä on selvästi ruotsia vahvempi, vaikka ruotsi onkin vahvin tunnekieli. Mies pysähtyy aina lomakkeita täyttäessään äidinkieltä koskevaan kysymykseen. Miten vastata totuudenmukaisesti, jos oletama on, että äidinkieli tarkoittaa automaattisesti vahvinta kieltä? Englanninkielisessä maailmassa kysytäänkin "what is your first language", mikä mahdollistaa sen ajatuksen, että kieliä voi elämän aikana hallita eritasoisesti ja -vaiheisesti. Lapsuuden äidinkieli ei välttämättä enää aikuisuudessa olekaan ensimmäinen tai parhaiten osattu kieli. Meillä Suomessa tätä laajempaa lähestymistapaa kielten osaamiseen näkee valitettavan harvoin, puhumattakaan siitä,

että lomakkeista löytyisi vaihtoehtona "kaksi- tai monikielinen".

Minä opin ruotsin vasta koulussa. Vaikka arvosana oli aina 10, en katsonut osaavani ruotsia erityisen hyvin. Asiaan vaikutti myös se, että ruotsille oli nuoruuden Keski-Suomessa tai maailmaa kiertäessä vähän käyttöä, enkä tämän vuoksi ollut erityisen kiinnostunut ruotsin taidon kehittamisestä. Muut kielet kiinnostivat enemmän: eksoottisemmat kielet avasivat uusia, naapurimaita jännittävämpiä maailmoja. Mieleni muuttui vasta sitten, kun rakastuin ruotsinkieliseen mieheen. Hänen kauttaan löysin bergmanit, bellmannit ja strindbergit ja ruotsin kieleen aivan uusia ulottuvuuksia.

Suomen- ja ruotsinkielisen liitosta syntyi kaksi lasta. Kotona puhumme kumpaakin kieltä. Keskenämme puhumme suomea miehen kanssa ja molemmat vanhemmat puhuvat lapsille omaa äidinkieltään. Lapset ovat täysin kaksikielisiä. Lapsista vanhempi on lukioikäinen, nuorempi käy viimeistä vuotta alakoulussa. Oikeastaan lapset ovat monikielisiä, sillä kummankin lapsen englanti on niin vahva, että he selviävät sillä lähes äidinkielen veroisesti vaativissakin tilanteissa. Vanhempi on lisännyt parhaillaan opiskeltavien kielten palettiinsa vielä ranskan ja venäjän ja lisää on kuulemma tulossa. Hän harmittelee sitä, että pitää odottaa yliopistoon saakka ennen kuin voi opiskella espanjaa tai kiinaa.

Kaksikielisyys on tullut helposti ilman erityistä tukemista, kannustamista tai pakottamista. Äidin ja isän kielten lisäksi on makusteltu ja naposteltu myös muita kieliä. Kielellistä kehitystä on tukenut selvästi se, että lapsille on aina luettu paljon. Tiitiäisen satupuuta ja ABC-bokenia on luettu rinnakkain. Jaakko Vaakko Vesirota ja Herra Pii Poo ovat lapsille yhtä tuttuja kuin Krakel Spektakel ja Harald Blåtand. Lindgrenit on luettu kummallakin kielellä riippuen siitä, kumpi vanhempi on halunnut itse palata Lindgrenin maailmoihin. Lasten puheissa tutut satuhahmot seikkailevat joko Eemelinä tai Emilinä, Peppinä tai Pippinä – sen mukaan, kenen kanssa niistä keskustellaan. Joskus on ollut selviä kielisuosikkeja: Saariston lapset luettiin mieluummin Vi på Saltkråkan -muodossa. Televisiosta on katsottu sekä Pikku Kakkosta että Buu-klubbenia. Lapset ovat ihan yhtä kotonaan ruotsinkielisissä purjehdusseurapiireissä kuin Pohjois-Karjalan vaaramaisemissa.

Kirjat kaksikielisyyttä tukemassa

Kiinnostus kirjallisuuteen on tullut kummankin vanhemman lapsuudenkodista. Kummassakin perheessä luettiin sekä yhdessä että erikseen ja kirjoista myös keskusteltiin. Lasten isän perheessä harrastettiin myös ääneen lukemista yhteisillä

auto- ja venereissuilla. Äidin vanhemmat taas olivat kieliammattilaisia ja kiinnostus äidinkieleen, vieraisiin kieliin ja kirjallisuuteen tuli lapsille verenperintönä. Äidin ja isän kielen lisäksi perheessä on kolmaskin kieli, jonka lapset ovat myös ottaneet omakseen. Tytär testasi Harry Pottereita kolmella kielellä: aloitti suomeksi, mutta päätyi lopulta lukemaan ne ruotsiksi. Kehutut suomenkieliset käännökset tuntuivat kuulemma kummallisilta ja hahmot ja paikat ihan vierailta, "kun niillä on niin oudot nimet". Kun englannin taito vahvistui, hän siirtyi lukemaan niitä englanniksi ja nykyisin hän täydentää potterologiaa lukemalla netistä kaikenlaista taustatietoa. Uusimmat trendikirjat tytär lukee englanniksi, koska ei malta odottaa, että ne käännetään suomeksi tai ruotsiksi. Poika taas lukee lähes kaiken nykyisin englanniksi. Se tarkoittaa äidin harmiksi sitä, että suomen- ja ruotsinkielisen kirjallisuuden osuus jää liian vähäiseksi.

Joskus kielet menevät sekaisin – tahallisesti ja tahattomasti. Toisen kielen sanat uivat sekaan erityisesti silloin, kun puhutusta kielestä ei tunnu löytyvän sopivaa ilmaisua ("miksi Mats aina slarvaa") tai toisen kielen sana on hyvä tehokeino ("tror du att jag är helt pösilö"). Olemme yrittäneet olla korjaamatta silloin kun siihen ei ole syytä. Joskus korvaan viskaamisesta olemme saaneet hyvän keskustelun heittämis-verbin synonyymeista ja niiden vivahde-eroista (viskata, heivata, singahduttaa, lennättää, paiskata jne.). Minä huolestuin tyttären ollessa toisella luokalla suomen oikeinkirjoituksesta, kun tyttären ostoslistassa luki "osta mamma pickorieskoja" (=pikkurieskoja) ja matkalta tullessa eteisen lattialla oli vastassa lappu, jossa luki, että hänellä on sooria morheita. Viisas opettaja vastasi silloin huolestuneelle äidille, että kyllä ne kirjaimet jossain vaiheessa menevät kohdalleen – kummallakin kielellä. Mitä enemmän lapset lukivat, sitä nopeammin myös kirjoitustaito kehittyi.

Kaksikieliset lapset ja heidän vanhempansa yksikielisessä ja -mielisessä koulussa

Lapset ovat käyneet ruotsinkieliset tarhat ja koulut. Koulukysymyksestä keskusteltiin sekä vanhempien että isovanhempien kanssa lasten ollessa pieniä. Minua arvelutti ruotsinkielisten koulujen suppeampi kieli- ja oppiainevalikoima, pätevien opettajien puute sekä myöhäinen englannin opetuksen aloitus. Isäni totesi siihen, ettei englannista kannata kantaa huolta – se opitaan joka tapauksessa. Näin myös kävi, koska kumpikin lapsi puhui sujuvaa englantia jo ennen kuin koulun opetus alkoi. Ruotsinkielisten koulujen puolesta taas puhuivat pienet luokat ja sen mukana työrauha sekä turvallisuus. Totesimme myös, että suomen kielen oppii joka tapauksessa, koska lähiympäristö on niin selvästi suomenkielinen. Tilanne olisi ehkä ollut toinen, jos

olisimme asuneet selvästi ruotsinkielisessä kunnassa ja ympäristössä olisi puhuttu pääasiassa ruotsia.

Päätös on tukenut lasten kielitaidon tasapainoista kehitystä. Suomenkielisenä äitinä minä kannoin (ja jossain määrin edelleenkin kannan) huolta siitä, ovatko lasten työmahdollisuudet yhtäläiset, kun todistukset ovat ruotsinkielisistä kouluista. Elävänä on nimittäin mielessä muisto omalta virkamiesuralta, kun ministeriössä todettiin uusia harjoittelijoita palkattaessa, että ruotsinkielisten hakemukset on syytä valkata kasan päältä pois, "koska he eivät osaa kirjoittaa suomea eikä meillä ole aikaa korjata kielivirheitä". Lohdutaudun kuitenkin sillä, että nyky maailmassa onneksi vaaditaan muutakin kielitaitoa kuin pelkkää suomen kielen osaamista ja kaikki kielitaito katsotaan eduksi.

Kaksikielisten lasten äitinä on koko lasten tarha- ja koulutaipaleen ajan ihmetyttänyt kielten jyrkkä karsinointi ja suomalaisen yhteiskunnan vaalima yksikielisyys. Miksi pitää valita joko suomenkielinen tai ruotsinkielinen koulu, miksi kaksikielisessä valtiossa lapset eivät voi käydä koulua kahdella rinnakkaisella ja tasa-arvoisella kielellä? Miksi suomen- ja ruotsinkieliset lapset eivät leiki ja harrasta yhdessä, jolloin kummatkin oppisivat luontevasti toistensa kielen?

Tyttären ollessa tarhassa erään yksikielisen lapsen vanhempi vaati ponnekkaasti tarhan vanhempainillassa, että tarhan pihalla pitää kieltää suomen puhuminen, koska hänen lapsensa ei ymmärrä suomea. Siihen tarhan tädit vastasivat viisaasti, ettei niin voi tehdä, koska suomi on monen lapsen toinen äidinkieli. Taisi yksi täti näpäyttää tätä ärtynyttä isää sanomalla, että siellähän sinunkin lapsesi oppisi sitä toista tässä maassa puhuttavaa kieltä. Vaikka tarha oli ruotsinkielinen, juhlista laulettiin monella eri kielellä ja lasta koskevissa keskusteluissa oli mahdollista käyttää kaikkia tarhan tätien hallitsemissa kielissä. Joustavuutta selitti ehkä sekin, että suomea ja ruotsia puhuvien lasten lisäksi tarhassa oli myös muita kieliä äidinkielenään puhuvia lapsia.

En etsi valtaa loistoa, en kaipaa kultaakaan...

Toisin kuin vielä lasten ollessa tarhaiässä, koulussa kaksi- tai monikielisyys ei ole näkynyt virallisesti millään tavalla. Lapset väittivät, että koulussa on nimenomaisesti kielletty suomen kielen puhumisen muilla kuin suomen kielen tunneilla. Mitään virallista tietoa tästä linjauksesta ei vanhemmille ole tullut, eli tieto perustuu lasten kertomuksiin ja tuntemuksiin. Selvää on kuitenkin ollut se, ettei suomen puhuminen ole ollut mitenkään toivottavaa. Vanhemmille suunnatussa informaatioissa, vanhempainilloissa

tai koulun tilaisuuksissa suomen kielellä ei ole ollut näinä vuosina mitään roolia. Tämä on merkillistä jo senkin vuoksi, että lastemme koulussa kaksikielisistä perheistä tulevien lasten osuus on ollut jotain 70 ja 90 prosentin välillä. Suomenkielinen vanhempi siis suljetaan ainakin osittain kodin ja koulun yhteistyöstä. Kaksikielisyyttä tai kaksikielisen identiteetin kehittymistä ei tueta tälläkään tavalla, mikä johtaa käytännössä siihen, että lapsi alkaa miettiä, mitä suomen kielessä on vikana. Vielä oudommalta täydellinen yksikielisyys meidän lasten koulussa on tuntunut siksi, että lasten koulu väitti olevansa jonkinlainen kaksikielisyuden kokeilukoulu.

Kaksikielisten lasten vanhempien kanssa keskustellessa olemme useita kertoja todenneet, että koulun juhlissa voisi suvivorrestä tai tutuimmista joululauluista laulaa edes muutaman säkeistön suomeksi. Tärkeät koulutyötä koskevat ohjeistuksetkin voisi tapauskohtaisesti antaa sekä ruotsiksi että suomeksi ja koulun johtokuntaan voisi pyytää mukaan myös suomenkielisiä vanhempia. Koska koulussa on lapsia, joiden vanhemmat eivät puhu suomea tai ruotsia, tätä informaatiota annetaan joskus englanniksi, mutta ei suomeksi.

Suomalainen, suomenruotsalainen vai yleiseurooppalainen identiteetti?

Ruotsinkielisissä kouluissa ei vain opeteta ruotsin kieltä, vaan rakennetaan vahvasti myös suomenruotsalaista identiteettiä. Siihen ei ole kuulunut kaksikielisyys, vaan sen rakentaminen on jätetty perheiden varaan. Lasten minäkuvan ja itsetunnon rakentaminen pelkän äidinkielen (tai ylipäänsä yhden kielen) ja sen avaaman kulttuurin varaan on mielestäni vanhanaikaista ajattelua. Yhä useammalla suomalaisella on salkussaan enemmän kuin yksi kieli, ja moni suomalainen kokee olevansa myös eurooppalainen tai maailmankansalainen, ei vain suomalainen tai suomenruotsalainen. Maailmaa voisi avata paljon enemmän jo kouluaikana eikä vasta opiskeluaikana tai työelämässä.

Yhteiskunnan instituutiot tuntuvat ohjaavan edelleen siihen, että kieli ja mieli kulkevat vahvasti käsi kädessä. Mietin usein, mihin väestöryhmään tai heimoon omat lapset mieltävät kuuluvansa. Perimän mukana on tullut kantasuomalaisuutta, saksalaisuutta, slaavilaisuutta, juutalaisuutta ja suomenruotsalaisuutta. Poika kutsuu minua äidiksi, tytär mammaksi. Poika rakastaa karjalanpiirakoita, vieraanvaraisia karjalaismummoja ja Allakka Pullakan kielellistä iloittelua, tytär taas katsoo aina kesätiistaisin Allsång på Skansenia ja laulaa innokkaasti mukana Stockholm i mitt hjärta. Kumpikin on jo joutunut

toteamaan, että tässä maassa on paikkoja, joissa ei kannata puhua ruotsin kieltä – ainakaan kovalla äänellä. Suomenkielinen vanhempi taas ei ole välttämättä mikään etu tietyissä suljetuissa piireissä. Meitä vanhempia askarruttaa se, vieläkö tai taasko tässä maassa pitää valita puolensa ja heimonsa vai voivatko lapsemme surffata vaivattomasti ja huolettomasti kielestä ja alakulttuurista toiseen ja silti olla suomalaisia.

Kirjoittaja on pääkaupunkiseudulla asuva juristi, jolla on pitkä työura kansainvälisissä tehtävissä ja työelämän kehittämiseen liittyvissä asiantuntijatehtävissä.